

ÇEK TAKAS SİSTEMİNİN ESASLARI İLE SİSTEMDEN YARARLANILABİLECEK VE YARARLANILAMAYACAK DURUMLAR^(*)

PRINCIPLES OF THE CHEQUE CLEARING SYSTEM AND SITUATIONS WHICH THE SYSTEM CAN AND CANNOT BE USED

Doç. Dr. Hakan BİLGEÇ^(**)

Öz

Çek Takas Sistemi, bankaların birbirlerinin muhatabı oldukları çeklerin hızlı ve güvenli bir şekilde ödeme için ibrazlarını, hesaptaki karşılık durumuna göre tahsilini veya karşılıksızlığın tespitini yapmalarını sağlayan elektronik bir sistemdir. Sistem kapsamında çeklerin ibraz edildikleri ortam Takas Odası olarak adlandırılmaktadır.

Çek Takas Sistemi'ni sınırlı sayıda çek hamili kullanabilmektedir. Bu Sistem'den yararlanabilmek için öncelikle hamilin, banka sıfatını taşıması ve Çek Takas Sistemi'ne kayıtlı olması zorunludur. Dolayısıyla, bankalar dışındaki çek hamillerinin Çek Takas Sistemi'ne başvurması mümkün değildir. Öte yandan, hamilin ve muhatabın farklı bankalar olması da bir başka gerekliliktir. Bu kapsamda, muhatabın çekle işleyen hesabının bulunduğu şubesinden farklı bir şubesine ibraz edilen bir çek için yapılan ödeme nedeniyle Çek Takas Sistemi'ne başvurulamaz. Ayrıca, düzenleyeni bir banka olan çeklerin ibrazı konusu da özellik arz eden bir durumdur. Çekin fiziken ibrazına istisna niteliğinde olan Çek Takas Sistemi, elektronik çekin hayata geçirilmesi halinde kurulacak sisteme de yol gösterici olabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler

Çek, Çek Takas Sistemi, Takas Odası, Muhatap, Ödeme.

Abstract

Cheque Clearing System is an electronic system that enables banks to quickly and securely present cheques addressed to each other for payment, collect them according to the reserve status in the account, or detect dishonor. Within the scope of the system, the environment where cheques are presented is called the Clearing House for Cheques.

A limited number of cheque holders can use the Cheque Clearing System. In order to benefit from this System, the holder must be a bank and also be registered in the Cheque Clearing System. Therefore, it is not possible for cheque holders other than banks to apply to the Cheque Clearing System. On the other hand, another requirement is that the holder and the addressee are different banks. In this context, the Cheque Clearing System will not be applicable for paying in exchange for a cheque submitted to another branch other than the branch where the addressee has a checking account. In addition, the issue of presenting cheque issued by a bank is also a special situation. The Cheque Clearing System, which is an exception to the physical presentation of a cheque, can also guide the system to be established if electronic cheques are implemented.

Keywords

Cheque, Cheque Clearing System, Clearing House for Cheques, Addressee, Payment.

^(*) (Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 13.12.2024 / Kabul Tarihi: 22.05.2025).

^(**) Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Gazimağusa - KKTC, (E-posta: hakan.bilgec@emu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7951-0756).

Atıf/Citation: Bilgeç, Hakan (2025), "Çek Takas Sisteminin Esasları ile Sistemden Yararlanılabilecek ve Yararlanılamayacak Durumlar", TFM, C: 11, S: 1, s. 43-58.

GİRİŞ

Çek, ticaret hayatında etkin olarak kullanılan bir kambiyo senedir. Türk Ticaret Kanunu hükümleri kapsamında ödeme aracı olarak düzenlenen çekten, Çek Kanunu'nun Geçici m. 3/5 hükmü doğrultusunda uygulamada kredi aracı olarak da yararlanılabilmekte; bu düzenleme çekin kullanım alanını önemli ölçüde genişletmektedir.

Diğer kambiyo senetleri gibi çek de ibraz senedi niteliğindedir. Başka bir anlatımla, çek bedelinin tahsil edilebilmesi için yetkili hamil tarafından muhataba ibraz edilmesi gerekir. Türkiye'de ödenecek çeklerde muhatabın bir banka olması zorunludur (TTK m. 782/I).

Çekin, ödeme amacıyla nerede ibraz edileceği üç ihtimalde belirlenmiştir. Buna göre, çekin üzerinde ödeme yeri belirtilebilir (TTK m. 780/I-d); böyle bir açıklık bulunmadığı takdirde muhatabın ticaret unvanının yanında yazılı yer ödeme yeri olarak kabul edilir. Böyle bir açıklığın da bulunmaması halinde ise çek, muhatabın merkezinin¹ bulunduğu yerde ödenir (TTK m. 781/II). Çek Kanunu m. 2/VII-b uyarınca bankalar tarafından bastırılacak çek defterlerinde, çek hesabının bulunduğu şubenin belirtilmesi zorunludur. Uygulamada çeklerde genellikle ayrıca bir ödeme yeri belirtilmemekte, Çek Kanunu uyarınca çek üzerinde yer alması gereken, hesabın mevcut olduğu şubenin bulunduğu yer ödeme için ibraz yeri olarak kabul edilmektedir².

Çekin hukuki ödeme yeri yukarıdaki ihtimallerle göre belirlenmekle birlikte, çekin mutlaka hukuki ödeme yerinde ibraz edilmesi zorunlu değildir. Nitekim, çekin hukuki ödeme yerinden farklı bir yerde ödeme için ibraz edilmesi uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Çekin hukuki ödeme yerinden farklı bir yerde ibraz edilmesi halinde bu yer, çekin fiilen ibraz edildiği yer³ olarak adlandırılır. Hemen belirtelim ki, ödeme için ibraz sürelerinin hesaplanmasında çekin fiilen ibraz edildiği yer değil hukuki ödeme yeri dikkate alınmaktadır.

Çekin hukuki ödeme yerinden farklı bir yerde ödeme için ibraz edilmesi halinde iki ihtimalle karşılaşılabılır: İlki, çekin muhatabın, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubesinden başka bir şubesine ibraz edilmesi; ikincisi ise çekin muhatap dışında bir bankaya ibraz edilmesidir. Tacirler, sıklıkla ellerindeki çekleri muhataba ibraz etmek yerine kendi çalıştıkları bankaya ibraz edebilmektedirler. Bu nedenle bankaların elinde birbirlerinin muhatap oldukları çekler bulunmaktadır. Söz konusu çeklerin hızlı ve kolay bir şekilde ödenmelerinin sağlanması amacıyla Çek Takas Sistemi kurulmuştur. Anılan sistemde takas faaliyetinin yürütüldüğü ortam ise Takas Oda-sı olarak adlandırılmaktadır⁴.

Günümüzde çekin ödeme için fiziki ibrazının istisnası niteliğinde olan Çek Takas Sistemi, adeta kapalı bir sistem şeklinde tesis edilmiştir. Çek Takas Sistemi'nden yararlanabilecek kişiler ile Sistem'den yararlanılabilecek durumlar sınırlıdır. Çalışmamızda, Çek Takas Sistemi'nin esasları ile bu Sistem'den yararlanılabilecek ve yararlanılamayacak durumlar inceleme konusu yapılmıştır.

I. ÇEKİN ÖDEME İÇİN İBRAZI

Çeklerin hangi süre içerisinde ödeme için ibraz edilecekleri düzenleme yeri ve hukuki ödeme yeri dikkate alınarak belirlenir. Düzenleme yeri ve ödeme yerinin aynı olması halinde on gün; düzenleme yeri ve ödeme yerinin farklı olması halinde bir ay; düzenleme yeri ve ödeme yerinin farklı kıtalarda bulunması halinde ise üç aylık ödeme için ibraz süreleri öngörülmüştür⁵. Çekin düzenleme ve ödeme yeri farklı kıtalarda yer alan ülkeler olmasına rağmen bu ülkelerin Akdeniz'e kıyısı olması halinde ödeme için ibraz süresi bir ay olarak belirlenmiştir (TTK m. 796). Ödeme için ibraz süreleri hak düşürücü süre niteliğindedir⁶. Hemen belirtelim ki, Çek Kanunu'na göre - bu sürenin uzatılması kuvvetle muhtemel olmakla birlikte - 31 Aralık 2025 tarihine kadar çeklerin üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhataba ibrazı geçersizdir (Çek Kanunu Geçici m. 3/V).

¹ Bu ifadenin muhatabın merkez şubesi olarak anlaşılması gerektiği yönünde bkz. Abuzer Kendigelen, *Çek Hukuku* (6. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021) 108.

² Kendigelen (n 1) 108.

³ Kavram için bkz. Kendigelen (n 1) 287.

⁴ Serdar Demirci, 'Türk Hukukunda Elektronik Çeke Doğru, Dünü ve Bugünüyle Çek', Ankara Barosu Dergisi (2020) (3) 28.

⁵ Ödeme için ibraz süreleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Korkut Özkorkut, 'Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri', Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (1997) 19 (2) 44 vd.

⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kendigelen (n 1) 297-298.

Çekin, ödeme için muhatabın çekle işleyen hesabın bulunduğu şubesine ibraz edilmesi halinde banka yetkilisi, bankanın tüzel kişi tacir sıfatı dolaşısıyla basiretli bir iş insanı⁷ gibi davranma yükümlülüğü ölçütleri kapsamında⁸, gerekli incelemeleri yapmakla yükümlüdür⁹.

Yapılacak inceleme kapsamında herhangi bir sorunla karşılaşılmaması ve çek bedelinin çekle işleyen hesapta mevcut olması halinde banka görevlisi çek bedelini ödemek zorundadır¹⁰. Hesapta kısmi karşılığın bulunması halinde ise kısmi ödeme yapılmalıdır. Kısmi karşılığın hesaplanmasında bankanın her çek yaprağı için ödemekle yükümlü olduğu yasal garanti tutarı¹¹ da dikkate alınmalıdır. Çek bedelinin hesapta mevcut olmaması halinde ise hesap sahibi ile banka arasındaki ilişki kapsamında çekin ödenmesi mümkündür; ancak bu ihtimalde elbette muhatap banka - yasal garanti sorumluluğu hariç olmak üzere - çek bedelini ödeme yükümlülüğü altında değildir.

Çek, tüzel kişilik teorisi kapsamında, ödeme için muhatabın çek ile işleyen şubesi dışındaki bir

şubesine de ibraz edilebilir¹². Muhatabın çek ile işleyen hesabın bulunduğu şubesi dışındaki bir şubesine de ibraz, hesabın bulunduğu şubeye ibraz ile aynı sonucu doğuracaktır¹³. Yalnız, ödeme için ibraz süresinin hesabında çekin fiilen ibraz edildiği şube değil, hukuki ödeme yeri dikkate alınmalıdır¹⁴.

Çekin, muhatabın çekle işleyen hesabın bulunduğu şubesinden başka bir şubesine ibraz edilmesi halinde ilgili şube, hesabın bulunduğu şubeden provizyon sorgulaması yaparak ödemeyi gerçekleştirmelidir¹⁵.

Nihayet çek, bedelinin tahsili için muhatap dışındaki bir bankaya da ibraz edilebilir¹⁶. Yalnız, çekin, muhatap dışındaki bir bankaya ibrazı hukuken ödeme için ibraz niteliğinde sayılamaz¹⁷. Burada ya çekin tahsili için vekalet verilmesi ya da iskonto talebi gündeme

⁷ TTK m. 18/II uyarınca tacirin ticaretine ait faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi davranma yükümlülüğü bulunmaktadır. Kanunda yer alan bu kavramın, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile basiretli bir iş insanı gibi davranma yükümlülüğü şeklinde anılması gerektiği hakkında bkz. Damla Songur, 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Ticaret Hukuku ve Uygulamasına Genel Bakış', *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2018) 417.

⁸ Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (25. Baskı, Yetkin Yayınları 2021) 285.

⁹ Banka görevlisi, ödeme için ibraz edilen senedin çek hükmünde olup olmadığını, hesap sahibi ile banka arasında geçerli bir çek anlaşmasının bulunup bulunmadığını, ibraz eden kişinin ibraz edilen çekin devir türüne göre yetkili hamil olup olmadığını, ibrazın ödeme için ibraz süresi içerisinde yapıp yapılmadığını, mahkeme kararı gibi çekin ödenmesini engelleyecek bir durumun bulunup bulunmadığını çekin hesap sahibi ya da onun yetkili temsilcisi tarafından imzalanıp imzalanmadığını incelemekle yükümlüdür. Belirtmek gerekir ki, ÇK m. 5/III uyarınca çek hesabı sahibi gerçek kişi ise kendisi adına çek düzenlemek üzere bir başkasını temsilci veya vekil olarak tayin edemez. Gerçek kişinin temsilcisi veya vekili olarak çek düzenlenmesi halinde, bu çekten dolayı hukuki ve cezai sorumluluk çek hesabı sahibine aittir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi ve farklı değerlendirmeler için bkz. Ali Bozer ve Celal Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku* (10. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2024) 275; Kendigelen (n 1) 131 ve dn. 314'te anılan yazarlar; Fatih Bilgili ve Ertan Demirkapı, *Kıymetli Evrak Hukuku* (11. Baskı, Dora Yayınları 2021) 63.

¹⁰ Hasan Pulaşlı, *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları* (10. Baskı, Adalet Yayınevi 2023) § 34, N. 11.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. II-B-1 başlığı.

¹² Oğuz İmregün, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1. Baskı, Filiz Kitabevi 1998) 129; Pulaşlı (n 10) § 34, N. 11; Mehmet Bahtiyar, Nihat Taşdelen, Levent Biçer ve Esra Hamamcıoğlu, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1. Baskı, Beta Yayınları 2022) 163.

¹³ Bozer ve Göle (n 9) 425; Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2. Baskı, Turhan Kitabevi 1997) 1154-1155; Kendigelen (n 1) 279; Bahtiyar, Taşdelen, Biçer ve Hamamcıoğlu (n 13) 164; Bilgili ve Demirkapı (n 9) 182. Konunun Türk Hukuku'ndaki gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Öztan (n 14) 1155 vd. Karayalçın, çek üzerinde ödeme yeri belirtilmiş ve o yerde bankanın birden fazla şubesi varsa hamilin o şubelerden herhangi birine başvurabileceğini ancak, uygulamada çek yaprakları üzerinde çekle işleyen hesabın bulunduğu şubenin hangisi olduğunun belirtilmesinden hareketle bu ihtimalin çok sınırlı bir uygulama alanına sahip olduğunu belirtmektedir. Bkz. Yaşar Karayalçın, *Ticaret Hukuku III - Ticari Senetler / Kambyo Senetleri* (4. Baskı, Sevinç Matbaası 1970) 295.

¹⁴ Aksi takdirde hamilin iradesine göre on gün, bir ay ve üç aylık ödeme için ibraz sürelerinden biri yerine diğerinin uygulanmasının mümkün olacağı hakkında bkz. Bahtiyar, Taşdelen, Biçer ve Hamamcıoğlu (n 13) 163.

¹⁵ Provizyon sorgulaması ile çekin ödenmesi usulü hakkında eleştiriler için bkz. Öztan (n 14) 1156-1157. Günümüzde gelişen teknolojik olanaklarla provizyon sorgulamasının elektronik ortam üzerinden yapıldığı hakkında bkz. Pulaşlı (n 10) § 34, N. 18. Çekin, muhatabın çek hesabının bulunduğu şubesi dışındaki bir şubesine ibrazı halinde provizyon sorgulaması yapılmadan da ödenmesinin mümkün olduğu hakkında ayrıca bkz. Öztan (n 8) 288.

¹⁶ Bunun mutad uygulama olduğu hakkında bkz. Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya ve Füsun Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (14. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021) 350; Deniz Baytemür, *Elektronik Kambyo Senetleri* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2021) 214.

¹⁷ Bozer ve Göle (n 9) 400; Öztan (n 14) 1158; Seza Reisoğlu, *Çek Hukuku* (1. Baskı, 2011) 216; Kendigelen (n 1) 281; Bilgili ve Demirkapı (n 9) 182; Şafak Narbay, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Baskı, Beta Yayınları 1999) 11. Mülgä Çek Kanunu'ndan da önceki dönemde muhatap dışındaki bankaya ibrazın ödeme için ibraz niteliğinde sayılacağına ve sayılmayacağına ilişkin Yargıtay'ın farklı yönde kararlar hakkında ayrıca bkz. Kendigelen (n 1) 280.

gelir¹⁸. Tereddüt halinde çekin tahsili için vekalet verildiği kabul edilmektedir¹⁹. Dolayısıyla, çek kendisine ibraz edilen muhatap dışındaki bankanın çek bedelini tahsil edebilmesi için çekin devir türüne göre yetkili hamil konumuna getirilmesi zorunludur²⁰.

II. ÇEK TAKAS SİSTEMİNİN GENEL ESASLARI

Çeklerin muhatap dışındaki bankalara ibraz edilmesi nedeniyle bankalar arasında karşılıklı olarak çek ibrazları gündeme gelebilmektedir. Bu şekilde bankalar arasında oluşan çek trafiğini kolaylaştırmak için Çek Kanunu'nda *Hesaben Ödeme* başlıklı bir madde ihdas edilmiştir (ÇK m. 8). Söz konusu madde kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, çeklerin *banka şubeleri* arasında hesaben ödenmesini sağlayacak, tüzel kişiliği haiz bir sistem kurmak ve bu sistemi gözetimi altında yürütmek konusunda yetkili kılınmıştır. Hesaben ödeme sisteminin kuruluşu ve işleyişinin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır (ÇK m. 8/II). Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu'nun²¹ 55. maddesinde de bankalar arası takas işlemlerine nezaret etmek Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın görevleri arasında sayılmıştır. Bu esaslarla kurulmuş olan Çek Takas Sistemi'nin temel amaçlarının başında bankalar arasındaki para nakillerinin azaltılması gelmektedir²².

A. ÇEK TAKAS SİSTEMİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

1. Ortaya Çıkışı

Çek Takas Sistemi'nin, ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktığı belirtilmektedir²³. Önceleri,

bankalar tahsil için ellerinde bulundurdıkları çekleri banka görevlileri aracılığıyla muhatap bankaya ibraz ederek tahsil etmekteydi. Zaman içinde artan çek kullanımı ile oldukça vakit alıcı bu yöntem yerine farklı bankaların görevlilerinin ortak bir mekânda buluşup ellerinde tahsil için bulunan çekleri birbirlerine ibraz etmeleri gündeme gelmiştir²⁴. 1770 yılında Londra'da bulunan Six Bells isimli mekânda bankalar günlük olarak çek takaslarını gerçekleştirmeye başlamışlardır²⁵. Sistemin işleyişinden memnun olan bankalar ilerleyen dönemlerde takas odalarını kurarak ilk çek takas sistemlerini oluşturmuşlardır²⁶. 19. yüzyılın başlarında Londra'da banka temsilcilerinin günlük olarak çek takas işlemlerini gerçekleştirmeleri amacıyla *Bankers' Clearing House* adıyla ilk takas odası faaliyete geçmiştir. İlk takas odasının faaliyeti düzeni şu şekilde açıklanmaktadır:

Lombard Caddesi'ndeki büyük bir odada, Londra'nın farklı bankalarının temsilcileri odaya alfabetik sırayla yerleştirilmiş masalardaki yerlerini alır. Her birinin yanında küçük bir kutu ve arkalarındaki duvarda başlarının üstüne gelen kısımda temsilcisi oldukları bankanın adı büyük harflerle yazılıdır. Bankaların görevlileri bu odaya girerek ellerinde bulunan çekleri muhataplarının temsilcisinin yanındaki kutuya atar. Öğleden sonra 5:00'da her bankanın temsilcisi sırayla kürsüye gelerek bankasının kutusuna atılan çeklerin bedellerini nakit olarak öder²⁷.

Cenevre Yeknesak Çek Anlaşması'nda da anlaşmaya katılan devletlerin kendi mevzuatına uygun olarak takas odaları kurabilecekleri düzenlenmiştir²⁸. Hemen belirtelim ki, Çek Takas Sistemi'nin ilk ortaya çıktığı ülke olarak gösterilen İngiltere'de, 2011

¹⁸ Öztan (n 14) 1153 vd.; Kendigelen (n 1) 281; Bilgili ve Demirkapı (n 9) 182. Uygulamada çeklerin muhatap banka dışındaki bankalara kredi işlemi kapsamında verildiği hakkında bkz. Mahmut Coşkun, *Kıymetli Evrak Hukuku, Bono - Poliçe - Çek* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022) 687-688.

¹⁹ Öztan (n 14) 1153.

²⁰ Reisoğlu (n 18) 217; Kendigelen (n 1) 281-282. Bu noktada emre yazılı çeklerde, çekin karşılıksız çıkması halinde çekin ibraz edildiği bankanın başvuru sorumluluğunun doğmaması açısından tahsil cirosunun tercih edilmesinin isabetli olacağı hakkında ayrıca bkz. Reisoğlu (n 18) 217.

²¹ RG, 26.01.1970, S. 13409.

²² Bkz. Coşkun (n 19) 688.

²³ Demirci (n 4) 28. Çek Takas Sistemi'nin ortaya çıkışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. James G. Cannon, *Clearing Houses - Their*

History, Methods and Administration (1. Baskı, D. Appleton and Company 1900) 1 vd.

²⁴ Cannon (n 24) 62-64.

²⁵ Edward Nevin and Edward W. Davis, *The London Clearing Banks* (1st Edition, Elek Books 1970) 40-41.

²⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reisoğlu (n 18) 220; Ömer Cem Aksoy, *Türkiye'de Çek Takası ve Çek Takası Verileri Işığında Çek Kullanımının İncelenmesi* (1. Baskı, T.C. Merkez Bankası Uzmanlık Tezi 2016) 14 vd.

²⁷ Philip W. Matthews, *The Bankers' Clearing House - What it is and what it Does* (1st Edition, Sir I. Pitman & Sons Limited 1921) 10.

²⁸ Bkz. Cenevre Yeknesak Çek Anlaşması m. 31 ve Anlaşma'nın II no'u Eki m. 15.

yılında Sistem'in sona erdirilmesine ilişkin bir tutum benimsenmiş ancak sonraki süreçte bu tutumdan vazgeçilerek, Çek Takas Sistemi'nin güçlendirilmesine yönelik düzenlemelere gidilmiştir²⁹.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise ilk takas odası 1853 yılında *The New York Clearing House Association* adıyla New York'ta kurulmuştur. 1800'lü yılların sonunda ise neredeyse her şehirde kurulu takas odaları ile karşılaşılmuştur³⁰. Çeklerin takas odaları aracılığı ile ibrazının sağladığı faydalar, söz konusu kurumun Amerika Birleşik Devletleri'nde de hızlı bir şekilde yayılıp benimsenmesini sağlamış³¹ ve günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik sistemi içinde vazgeçilmez bir konuma gelmesine neden olmuştur.

2. Türkiye'deki Gelişimi

Ülkemizde çek takasının ilk olarak Osmanlı Bankası nezdinde yürütüldüğü belirtilmektedir³². Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasının ardından 1933 yılında çek takas faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde yürütülmeye başlanmıştır. Lâkin, bu dönemde konuya ilişkin yasal bir altyapı olmadığından, takas odaları bankalar arasındaki anlaşmalara dayalı olarak kurulmuş ve bankalara takas odasına üye olma zorunluluğu³³ getirilmediği gibi üye olan bankaların da diledikleri zaman üyelikten ayrılabilmeleri gündeme gelmiştir³⁴.

1985 yılına gelindiğinde çek takas faaliyetleri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından

kurulan Bankalar Arası Takas Odaları Merkezi bünyesine aktarılmıştır³⁵. Ülkemizde 1993 yılına kadar çek takas faaliyetleri çeklerin fiziken ibrazı esasına dayalı³⁶ olarak devam etmiş, 1993 yılında ilk olarak İstanbul, 1997 yılında ise Ankara'da bulunan takas odalarında elektronik çek takasına başlanmıştır³⁷.

B. GÜNÜMÜZDE UYGULAMADA OLAN ÇEK TAKAS SİSTEMİNİN ESASLARI

1. Sistemin Kuruluşu ve İşleyişi

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Çek Kanunu'nda kendisine verilen yetkiye dayanarak, Çek Takas Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'i³⁸ hazırlamış ve bu Yönetmelik, 02 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir³⁹. Yönetmeliğin amacı, "çeklerin banka şubeleri arasında hesaben ödenmesinin sağlanmasına ilişkin kurulacak sisteme, sistem faaliyetlerine ve çek takas ve mutabakatına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir" (Takas Yönetmeliği m. 1/I).

Yönetmelik ile İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi (Takasbank) tarafından Çek Takas Sistemi'nin kurulması ve işletilmesi, çeklerin banka şubeleri arasındaki takas ve mutabakatının da bu Sistem aracılığı ile gerçekleştirileceği düzenlenmiştir (Takas Yönetmeliği m. 5/I-II). Çek Takas Sistemi, çeklerin hesaben ödenmesini sağlayan ve elektronik ortamda işleyen bir sistemdir (Takas Yönetmeliği m. 4/I-g⁴⁰). Takas faaliyetlerinin yürütüldüğü ortam Takas Odası olarak adlandırılmıştır (Takas Yönetmeliği m. 4/I-h⁴¹). Takas Odası'na ibraz,

²⁹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholas Bohm and Jack Lang, 'How to Abolish the Cheque Clearing System but Keep and Improve Cheques', *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review* (2011) (8) 107-110; Vânia G. Silva, Esmeralda A. Ramalho and Carlos R. Vieira, 'The Use of Cheques in the European Union: A Cross-Country Analysis', *Open Econ Review* (2017) (28) 586.

³⁰ Erkan Eren, *Türk Hukukunda Merkezi Takas Kuruluşları - Merkezi Karşı Taraf Uygulaması ve Tezğâh Üstü Türev Araçların Merkezi Takası* (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2019) 58-59.

³¹ Amerika Birleşik Devletleri Çek Takas Sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Carl Felsenfeld and Genci Bilali, 'The Check Clearing for the 21st Century Act - A Wrong Turn in the Road to Improvement of the U.S. Payments System' *Nebraska Law Review* (2006) 85 (52) 53 vd.

³² Eren (n 31) 59; Demirci (n 4) 28.

³³ Reisoğlu (n 18) 213.

³⁴ Öztan (n 14) 1162.

³⁵ Öztan (n 14) 1162-1163.

³⁶ Fiziken ibraz esasına dayalı çek takası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztan (n 14) 1164-1165; Mehmet Özdamar, 'Çek Kanununda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir Değerlendirme', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2002) 6 (2) 128 vd.; Aksoy (n 27) 21.

³⁷ Eren (n 31) 59.

³⁸ RG, 09.06.2018, S. 30446.

³⁹ Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile Bankalar Arası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği (RG, 25.09.1985, S. 18879) yürürlükten kaldırılmıştır.

⁴⁰ *Kaya*, çek takas işlemini, bankaların kendilerine tahsil, teminat veya iskonto vs. amaçlarla vermiş, muhatabı başka bankalar olan çeklerin karşılıklarının olup olmadığını karşılıklı olarak araştırmaları ve bunları hesaben ödemeleri suretiyle gerçekleşen işlemler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bkz. Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 350.

⁴¹ Takas Odası ifadesi öğretide, Çek Takas Sistemi'ni ifade edecek şekilde de kullanılmaktadır. Bkz. Kendigelen (n 1) 283.

çekin ödeme için muhataba ibraz edileceği kuralının tek istisnasıdır⁴².

Yönetmelik ile bankaların ellerinde bulundukları çekleri, çekin muhatabı olan bankaya elektronik ortamda ibraz edebilmeleri ile hem önemli bir iş gücü tasarrufu sağlanmış hem de riskler bertaraf edilmiştir⁴³. Çeklerin fiziki olarak Takas Odası'na ibrazı olanaklı değildir⁴⁴. Belirtmek gerekir ki, çekin zorunlu unsurları arasına eklenen karekod sistemi, çeklere ait bilgilerin elektronik ortamda iletilmesi bakımından yararlıdır⁴⁵. Nitekim, Çek Takas Sistemi üzerinden yalnızca ilgili tebliğlere göre bastırılan, çek kodlama standartlarına uygun şekilde manyetik kodlaması yapılan çeklerin işlem göreceği düzenlenmiştir (Takas Yönetmeliği m. 12/I). Öte yandan, bankalar ellerinde bulundukları çekleri Çek Takas Sistemi aracılığı ile ibraz etmek zorunda değildir; çeklerin fiziken ibraz edilmelerinin önünde yasal açıdan bir engel bulunmamaktadır⁴⁶.

Bankaların Çek Takas Sistemi'nden yararlanabilmesi için, Yönetmelik'te öngörülen koşulları sağlayarak İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'ne başvurmaları ve Çek Takas Sistemi'ne üye olmaları gerekir (Takas Yönetmeliği m. 9 ve m. 10). Çek Takas Sistemi'ne üye olmayan bankaların, ellerindeki çekleri muhataplarına elektronik ortamda ibraz etmesi mümkün olmadığı gibi⁴⁷, banka sıfatını taşımayan bir hamilin de elindeki çeki, Çek Takas

Sistemi aracılığıyla ibraz etmesi söz konusu olamaz⁴⁸. Sistem'e üye olan bankaların Sistem'den ayrılması mümkün değildir. Ancak üye bankanın faaliyet izninin kaldırılması halinde üyeliği de sona erecektir⁴⁹.

Çek Takas Sistemi'ne üye olan bir banka, elindeki muhatabı başka bir banka olan çeke ilişkin bilgileri, elektronik ortamda çekin muhatabı olan bankaya iletir. Çekin Takas Odası'na ibrazı ödeme için ibraz yerine geçer (TTK m. 798⁵⁰). Esasında Çek Takas Sistemi ile kıymetli evrakta hak ve senedin mündemice (iç içe geçmiş) olmasına da önemli bir istisna getirilmiştir⁵¹.

Çekin, Takas Odası'na ibraz edildiği tarih, ödeme için ibraz edildiği tarihtir⁵². Takas Odası'na ibraz da çekin ödeme için ibrazı için öngörülen sürelerde gerçekleştirilmelidir⁵³. Çek bilgilerinin zamanında muhatap bankaya iletilmemesinden, çeki Takas Odası aracılığıyla ibraz eden banka sorumludur (Takas Yönetmeliği m. 12/III). Bankalar arası takas işlemleri günlük olarak gerçekleştirilir ve gün sonunda borçlu bankaların ödemeleri tamamlandıktan sonra alacaklı bankaların alacakları, İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi tarafından bankanın ilgili

⁴² Bu yönde bkz. Öztan (n 14) 111.

⁴³ Reisoğlu (n 18) 224; Baytemür (n 17) 215.

⁴⁴ Pulaşlı (n 10) § 34, N. 24.

⁴⁵ Bu yönde bkz. Mehmet Özdamar, Kürşat Göktürk, Mehmet Çelebi Can ve Esra Kaşak, *Kıymetli Evrak Hukuku* (3. Baskı, Adalet Yayınevi 2022) 264.

⁴⁶ Bozer ve Göle (n 9) 400; Gönen Eriş, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak, Poliçe - Bono - Çek - Makbuz Senedi - Varant* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2016) 1149-1150; Abuzer Kendigelen ve İsmail Kırca, *Kıymetli Evrak Hukuku* (6. Baskı, On İki Levha Yayınları 2022) N. 706. Krş. Öztan (n 14) 1164; Reisoğlu (n 18) 229. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, bankalara ellerinde bulunan birbirlerinin muhatap oldukları çekleri Takas Odası aracılığıyla ibraz etmeleri gerektiğine ilişkin bir yazı göndermiştir. Yazı metni için bkz. Reisoğlu (n 18) 229. Lâkin, yasal olarak ilgili çeklerin Takas Odası dışında ibraz edilmelerine dair bir engel bulunmadığından Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın bu tutumu *Kendigelen* tarafından bir *rica* olarak nitelendirilmiştir. Kendigelen (n 1) 283, dn. 69.

⁴⁷ Eriş (n 47) 1148.

⁴⁸ *Pulaşlı*, Takas Odası'na ibrazın *hamil* tarafından yapılamayacağını belirtmektedir. Bkz. Pulaşlı (n 10) § 28, N. 11. Ancak, çeki Takas Odası'na ibraz eden banka da esasında çekin hamili konumundadır. Dolayısıyla yazarın ifadesinde yer alan *hamil* kavramının *banka dışındaki hamil* şeklinde anlaşılması gerektiği düşüncesindeyiz.

⁴⁹ Reisoğlu (n 18) 215. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Eren (n 31) 81 vd.

⁵⁰ TTK m. 798 ile önceki dönemde mevcut olan kanuni boşluğun doldurulduğu hakkında bkz. Kendigelen (n 1) 284. Çek Takas Sistemi'nin çalışma düzeni hakkında ayrıca bkz. Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 350-351. Takas Odası'na ibrazın çekin muhataba ibraz edileceği kuralının gerçek anlamdaki istisnası olduğu hakkında bkz. Reisoğlu (n 18) 216; Demirci (n 4) 27, dn. 64; Baytemür (n 17) 214.

⁵¹ Çek Takas Sistemi kapsamında çeklerin fiziki ortamda ibraz edilmeleri zorunluluğu kaldırılmış; TTK m. 645'e istisna getiren bu sistem ÇK m. 8/III ile yasal altyapıya kavuşturulmuştur. Bkz. Kendigelen (n 1) 284; Özdamar, Göktürk, Can ve Kaşak (n 46) 264.

⁵² "Bu durumda, 31.07.2010 keşide tarihli çekin, 02.08.2010 tarihinde süresi içinde takasa sunulduğu anlaşıldığından, takas tarihi ibraz tarihi sayılır" Bkz. Yargıtay 12. HD, 30.10.2012, 12867/30639 (lexpera.com.tr).

⁵³ Takas Odası'na yapılan ibrazın ödeme için ibraz süresi içerisinde gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinde bankanın takas paketinin elektronik ortamda İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'ne iletildiği tarihin esas alınacağı hakkında bkz. Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 350.

hesabına iletilir⁵⁴. Esasında Çek Takas Sistemi, cari hesap mantığı ile çalışan bir sistemdir.

Takas Odası'na ibraz edilen çekin muhatabı tarafından herhangi bir nedenle ödenememesi halinde çekin üzerine durum, Takas Odası yetkililerince tarih atılarak yazılır ve imzalanır. Takas Odası yetkililerince imzalanan bu beyan ile hamilin başvuru hakkını kullanabilmesi için gereken şekli koşul sağlanmış olur (TTK m. 808/I-c⁵⁵). Dolayısıyla, kısmen veya tamamen karşılıksızlık halinde ilgili beyanın muhatap banka yetkilisi tarafından imzalanması şart değildir⁵⁶. Böylesi bir durumda çek, takas odasına ibraz edilen banka tarafından müşterisine iade edilir. Söz konusu iade işlemi, müşteriye tekrardan yetkili hamil konumuna getirmek amacıyla, ilgili bankaya yapılan cironun çizilmesi yahut müşteri lehine yeni bir ciro yoluyla yapılmalıdır⁵⁷. Takas odası yetkilileri tarafından çekin kısmen veya tamamen karşılıksız kaldığının çek üzerinde belirtilip imzalanması ödeme protestosu ile aynı sonucu doğuracağından, bu aşamadan sonra yapılacak cironun da alacağın devri hükümlerine tabi (gecikmiş ciro) olduğu göz ardı edilmemelidir (TTK m. 793/I⁵⁸).

Türk Ticaret Kanunu'nun 808. maddesinin I-c hükmü, Çek Takas Sistemi ile örtüşmemektedir⁵⁹. Zira, Çek Takas Sistemi'nde çek fiziken ibraz edilmemekte yalnızca çeke dair bilgiler elektronik ortam üzerinden iletilmektedir. Dolayısıyla, Takas Odası'na ibraz edilen çekin muhatap banka tarafından

ödenmemesi halinde ne Takas Odası yetkilisi ne de muhatap banka çeke fiziken erişemediklerinden çek üzerine bahsi geçen kaydı koyma olanağına sahip değildir. Bu kayıt ancak çeki Takas Odası'na ibraz eden ve muhatap konumunda olmayan banka tarafından konulabilecektir. Oysa kanun koyucu, çeki Takas Odası'na ibraz eden bankaya böyle bir yükümlülük yüklediği gibi⁶⁰ başvuru hakkının kullanılabilmesi için aranan şekli koşullar arasında bu ihtimal de yer almamaktadır.

Bilindiği üzere, muhatap banka ödeme için ibraz süresi dahilinde kendisine fiziken ibraz edilen - ödenbilmesi için gerekli koşulları haiz - her çek yaprağı için belirli bir tutarı ödemekle yükümlü kılınmıştır. 2025 yılı itibarıyla bu tutar 12.650 Türk Lirası'dır⁶¹. Bu husus, hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış ve geri dönülmesi mümkün olmayan gayri nakdi kredi sözleşmesi niteliğindedir (ÇK m. 3/III). Hamil, kendisine sunulan kısmi ödemeyi reddetmesi halinde reddettiği kısma ilişkin olarak başvuru borçlularına müracaat hakkını kaybeder. Muhatap bankanın yasal garanti sorumluluğu çek yaprağının basımı tarihinin üzerinden beş yıl geçmekle sona erer (ÇK m. 3/IX).

Çekin Takas Odası'na ibrazı halinde kısmi ödeme ve yasal garanti uygulaması konusunda Çek Kanunu, fiziki ibrazdan farklı bir tutum benimsemiştir. Çek Kanunu'nun 8. maddesinin IV. fıkrasında Takas Odası'na ibraz edilen çekler için kısmi ödeme yapılamayacağı ve bu kapsamda yasal garanti tutarının da ödenmeyeceği hükme bağlanmıştır⁶². Yalnız, çekle işleyen hesapta kısmi karşılık bulunması halinde muhatap banka bu tutarı çeki ibraz eden hamil lehine on beş gün süreyle bloke edecektir⁶³. Dolayısıyla, Çek

⁵⁴ Çek Takas Sistemi'nin işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demirci (n 4) 30-34.

⁵⁵ Bu yönde bkz. Reha Poroy ve Ünal Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku* (24. Baskı, Vedat Kitapçılık 2021) N. 480 ve N. 481.

⁵⁶ Bu yönde bkz. Bozer ve Göle (n 9) 429; Öztan (n 14) 1166; Kendigelen (n 1) 285.

⁵⁷ Bozer ve Göle (n 9) 429-430; Reisoğlu (n 18) 217. Krş. lade aşamasında, çekin tahsili için verilen banka lehine yapılan cironun çizilmesine yahut söz konusu banka tarafından müşteri lehine yeni bir ciro yapılmasına gerek olmadığı hakkında bkz. Kendigelen (n 1) 285-286.

⁵⁸ Bozer ve Göle (n 9) 430. Çekte gecikmiş cironun şartları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Şenocak, 'Kambiyo Senetlerinde Vadeden Sonra Yapılan Ciro - Gecikmiş Ciro', Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (2023) 34 (4) 808 vd.

⁵⁹ Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 351. Kaya, çeke ilişkin bilgilerin elektronik ortamda iletilip, fiziki çekin muhatap bankaya sunulmamasının muhatap bankanın ödeme için yapması gereken araştırmalar bakımından da isabetli olmadığını belirtmektedir. Bkz. Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 351.

⁶⁰ Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 351.

⁶¹ RG, 24.01.2025, S. 32792.

⁶² Bu düzenlemenin gerekçesinin, Takas Odası aracılığı ile ibraz edilen çeklerde hamilin çağrılarak kısmi ödeme yapılması veya bunu reddeden hamilin imzalı beyanının alınmasının pratikteki imkansızlığı olduğu hakkında bkz. Ali Ertunç, 'Karşılıksız Çek Yaprağı Başına Bankanın Ödeme Yükümlülüğü', İstanbul Barosu Dergisi (2008) 82 (5) 2382.

⁶³ Reisoğlu (n 18) 231-232. Bu düzenleme nedeniyle muhatap bankanın yasal garanti tutarını ödeme yükümlülüğünün ortadan kalkmadığı hakkında bkz. Mertol Can, *Kıymetli Evrak Hukuku* (3. Baskı, İmaj Yayıncılık 2015) 188. Bloke edilen bedelin *hamil* tarafından muhatap bankadan tahsil edilebileceği hakkında bkz. Pulaşlı (n 10) § 34, N. 21. *Reisoğlu*, söz konusu kısmi

Takas Sistemi ile muhataba ibraz edilen bir çek için ödeme, ancak tam ödeme şeklinde gerçekleşebilir.

2. Çek Takas Sistemi Kapsamındaki İşlemler Nedeniyle Doğacak Sorumluluk

a. Çek Takas Sisteminin İşletilmesinden Kaynaklı Olarak Doğacak Sorumluluk

Çek Takas Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'in çek takas faaliyetine ilişkin olarak gündeme gelebilecek sorumluluğa dair düzenlemeleri yetersizdir. Yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlerle ilgili olarak doğabilecek ihtilaflarda, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın taraf olamayacağı; Çek Takas Sistemi ve Sistem'in işleyişi ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na sorumluluk yüklenemeyeceği öngörülmüştür (Takas Yönetmeliği m. 18/I). Anlaşıldığı üzere söz konusu hüküm, çek takas faaliyetlerine ilişkin olarak gündeme gelebilecek uyuşmazlıklarda sorumluluğun kime ait olduğunu değil; kime ait olmadığını düzenlemekte ve Yönetmelik kapsamında anılan hallerde sorumluluğun kim/kimlere ait olduğuna ilişkin düzenleme yer almamaktadır. Yönetmelik kapsamında, Çek Takas Sistemi'nin kurulması ve işletilmesi yetkisi İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'ne (Takasbank) verildiğine göre (Takas Yönetmeliği m. 5/II) yetki ve sorumluluğun paralelliği ilkesi gereğince Sistem'in işletilmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek zararlara ilişkin sorumluluğun İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'ne (Takasbank) ait olacağının kabulü uygun olur.

b. Çek Takas Sistemi Üzerinden Çek İbraz Eden Banka ile Muhatap Bankanın Sorumlulukları

Çek Takas Sistemi kapsamında, Sistem üzerinden çek ibraz eden banka ile kendisine çek ibraz edilen (muhatap) bankanın ibraz faaliyeti kapsamında sorumlulukları gündeme gelebilir. Burada sözü edilen sorumluluk hali, Sistem'in işletilmesinden kaynaklanmamakta, ibrazı gerçekleştiren banka ile muhatap bankanın fiillerinden doğmaktadır. Sistem üzerinden çeki ibraz eden bankanın ödeme için ibraz süresini kaçırmaması yahut muhatap bankanın

kanunen gerçekleştirmesi gereken inceleme yükümlülüğünü yerine getirmeden çek bedelini ödemesi veya hesapta karşılık bulunmasına rağmen haklı bir gerekçe olmaksızın ödeme yapmaması gibi durumlar anılan sorumluluk hallerine örnek olarak gösterilebilir. Nitekim çek bilgilerinin zamanında muhatap bankaya iletilmemesinden, çeki Takas Odası aracılığıyla ibraz eden bankanın sorumlu olduğu, Çek Takas Yönetmeliği'nde açık olarak hükme bağlanmıştır. (Takas Yönetmeliği m. 12/III). Esasında bu sorumluluk halleri, Çek Takas Sistemi'ne özgü değil, yetkili hamilin muhatap bankaya fiziken ödeme için ibrazda bulunmasında da ortaya çıkabilecek genel sorumluluk halleri olup bu gibi durumlarda genel hükümler uygulama alanı bulacaktır.

Öte yandan, Çek Takas Sistemi aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerde, katılımcıların kendi aralarında veya katılımcılar ile üçüncü kişiler arasında doğabilecek uyuşmazlıklara İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'nin (Takasbank) taraf olmayacağı da belirtilmiştir (Takas Yönetmeliği m. 18/II). Bu düzenleme, yukarıda ileri sürülen görüş ile uyumludur. Zira, İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'nin (Takasbank) uyuşmazlık tarafı olmayacağı belirtilen haller, Çek Takas Sistemi'nin işletiminden kaynaklı olmayan uyuşmazlıklardır. Dolayısıyla, anılan düzenlemenin karşıt yorumu, Çek Takas Sistemi'nin işletilmesinden kaynaklı olan uyuşmazlıklarda İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi'nin (Takasbank) uyuşmazlık tarafı olabileceğini ortaya koymaktadır.

III. ÇEK TAKAS SİSTEMİ'NDEN YARARLANILABİLECEK VE YARARLANILAMAYACAK DURUMLAR

Çek Takas Sistemi, her çek hamilinin yararlanabileceği bir yol değildir. Çek Takas Sistemi'nden yararlanabilmek için Sistem'e üye olmak gereklidir. Bununla birlikte Sistem'e üye olabilecekler de sınırlıdır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na⁶⁴ tabi olan ve bünyelerinde çek hesabı bulunan bankalar Sistem'e üye olabilirler (Takas Yönetmeliği m. 9/I). Ayrıca, bünyelerinde çek hesabı bulunmayan bankaların da katılım başvurusu yapabilecekleri düzenlenmiştir (Takas Yönetmeliği m. 9/II). Görülüyor ki, Sistem'e üye olabilecekler banka-

karşılığın bir alacak hakkı niteliğinde olup on yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğunu belirterek, muhatap bankanın bloke işlemini on beşinci günden sonra da devam ettirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Reisoğlu (n 18) 232.

⁶⁴ RG, 01.11.2005, S. 25983 Mükerrer.

larla sınırlıdır. Dolayısıyla, bankalar dışındaki hamillerin ellerindeki çekleri Takas Odası aracılığıyla ibraz edebilmeleri söz konusu olamaz⁶⁵.

Kural, Sistem'e üye olan bankaların hamili oldukları çekleri Takas Odası aracılığıyla ödeme için ibraz edebilecekleri yönünde olsa da bu kuralın istisnaları da gündeme gelebilmektedir. Aşağıda, bankaların ellerinde bulunan çekleri ibrazı için hangi durumlarda Takas Odası'na başvurabilecekleri, hangi durumlarda ise başvuramayacakları açıklanmıştır.

A. YARARLANILABİLECEK DURUMLAR

1. Çekin Muhatap Dışındaki Bankaya İbrazi

Çekin, muhatap dışındaki bir bankaya ibrazı hukuken ödeme için ibraz niteliğinde değildir. Söz konusu ibraz ile ibrazın yapıldığı bankanın, yetkili hamil konumuna getirilmesi ve çek bedelini muhatap bankadan tahsil edebilmesi hedeflenmektedir.

Çek Takas Sistemi'nin oluşturulma amacı, muhatap dışındaki bankalara ibraz edilen çeklerin tahsillerinin hızlı ve güvenli bir şekilde sağlanması ve bankalar arası nakit para transferinin azaltılmasıdır. Dolayısıyla, Çek Takas Sistemi'nden yararlanılabilecek en olağan durum, çekin muhatap banka dışındaki bir bankaya ibraz edilmesi ve ibrazın yapıldığı bankanın çek bedelini muhatap bankadan tahsil etmesi halidir. Nitekim öğretide, Takas Odası'na ibrazın ödeme için ibraz sayılabilmesi için muhatap banka dışındaki bir banka tarafından yapılması gerektiği belirtilmektedir⁶⁶. Yalnız, muhatap dışındaki bankanın Çek Takas Sistemi'nden yararlanabilmesi için ibraz edilen senedin zorunlu unsurlarının eksiksiz olması ve ödeme için ibraz süresi içinde⁶⁷ ibraz edilmesi gerekir⁶⁸. Dolayısıyla, muhatap dışındaki bankaya yapılan ibraz ödeme için ibraz niteliğinde olmasa da söz konusu banka bu hususlara dikkat et-

mek yükümlülüğü altındadır⁶⁹. Öte yandan, muhatap dışındaki bankanın kendisine ibraz edilen çeki Çek Takas Sistemi aracılığıyla muhataba ibrazı için Sistem'e üye olması da aranan koşullardandır.

2. Elektronik Çekler İçin Çek Takas Sistemi Altyapısının Kullanılabilirliği

Elektronik ödeme yöntemlerinin ve fon transferinin her geçen gün daha da yaygınlaşması, kambiyo senetleri ve özellikle çekin de elektronik ortamda kullanımına ilişkin çalışmaları hızlandırmıştır. Bu çalışmanın hazırlandığı tarihte çekin elektronik ortamda düzenlenmesi mümkün olmamakla birlikte çok da uzak olmayan bir gelecekte bu türde çeklerle karşılaşılma olasılığı hayli yüksektir⁷⁰. Nitekim hali hazırda Elektronik Çek ve Bono Kanun Teklifi Taslağı da hazırlanmış bulunmaktadır⁷¹.

Söz konusu Taslağın yasalaşması halinde, elektronik çekler her bankanın internet veya mobil uygulamaları üzerinden düzenlenecektir⁷². Bu çeklerin elektronik ortamda devri ve ödeme için ibraz edilmeleri, *Elektronik Çek ve Bono Sistemi* adıyla kurulacak bir sistem üzerinden gerçekleştirilecektir. Hemen belirtelim ki, elektronik çekler elektronik ortamda ibraz edilecekleri için düzenleme ve ödeme yerinin aynı veya farklı olması bu çeklerin ödeme için ibraz süreleri üzerinde bir değişikliğe neden olmayacaktır. Bu sebeple, Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan üç farklı ödeme için ibraz süresi yerine Taslak'ta elektronik çekler için on günlük tek bir ödeme için ibraz süresi öngörülmüştür⁷³.

Elektronik Çek ve Bono Sistemi kurulurken, günümüzde kullanılmakta olan Çek Takas Sistemi'nin alt yapısının kullanılabilmesi mümkündür⁷⁴. Öğreti-

⁶⁵ Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan (n 17) 350.

⁶⁶ Pulaşlı (n 10) § 34, N. 19-20.

⁶⁷ Ödeme için ibraz süresi kapsamında Takas Odası'nın çalışma saatlerinin dikkate alınarak, ibrazın buna göre yapılması gerektiği ve Takas Odası'nın çalışma saatleri hakkında bkz. Ozan Can ve Ayşe Çakır, 'Kıymetli Evrakta İş ve Tatil Günleri', İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2024) 15 (1) 177.

⁶⁸ Takas Odası'na ibrazın ödeme için ibraz sürelerine uyma zorunluluğunu ortadan kaldırmayacağı hakkında bkz. Öztan (n 14) 1161.

⁶⁹ Demirci (n 4) 30-31.

⁷⁰ Elektronik çekin TTK m. 645'de yer alan kıymetli evrak tanımındaki senet unsuruna aykırı olmadığı hakkında bkz. Asuman Turanboy, 'Elektronik Ödeme Sistemlerinden Elektronik Çek', Prof. Dr. Zühtü Aytaç'a Armağan (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2022) 31-32.

⁷¹ Taslağın hazırlık süreci ve Taslak hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mete Tevetoğlu, 'Elektronik Bono ve Çek Kanunu Teklifi ile Yapılması Planlanan Düzenlemelere Dair Düşünceler', Bilişim Hukuku Dergisi (2021) 3 (1) 33 vd.

⁷² Turanboy (n 70) 37; Baytemür (n 17) 217.

⁷³ Turanboy (n 70) 40; Baytemür (n 17) 218.

⁷⁴ Bu yönde bkz. Baytemür (n 17) 218-219.

de, Elektronik Çek ve Bono ibrazının Takas Sistemi ile entegre bir biçimde çalışmasının beklendiği ifade edilmiştir⁷⁵.

Taslak'ta elektronik çeklerin ödenmek üzere, mevcut Çek Takas Sistemi'ne iletilmesinin de mümkün olacağı öngörülmüştür (Taslak m. 2/I-f). Taslak uyarınca, çeklerin ödeme için ibrazında bankalar, kendilerine tahsil cirosuyla elektronik olarak iletilen⁷⁶ çek bilgilerini kullanarak yine elektronik ortamda Takas Odası'na ibrazı gerçekleştirebileceklerdir⁷⁷ (Taslak m. 8).

Günümüzde mevcut olan Çek Takas Sistemi, çeklerin elektronik ortamda yalnızca ödeme için ibrazlarına olanak verirken, Taslak'ın yasalaşması halinde kurulacak sistem ise elektronik ortamda devre de izin verecektir. Hem bu özelliği hem de yeni kurulacak sistemin kullanıcılarının Çek Takas Sistemi'ne üye olmayan kişiler de olabileceği ve hatta olması gerektiği göz önünde tutularak mevcut Çek Takas Sistemi'ne göre daha gelişmiş elektronik altyapıya ihtiyaç duyulacağı kuşkusuzdur. Bu gelişmiş altyapının kurulmasında Çek Takas Sistemi yol gösterici nitelik taşıyacaktır.

B. YARARLANILAMAYACAK DURUMLAR

1. Çekin Banka Dışındaki Bir Hamil Tarafından İbrazi

Çek Takas Sistemi, muhatap olmadığı halde kendisine çek ibraz edilen bankaların, çeki muhatap bankaya hızlı ve güvenli bir şekilde ibraz edebilmesini sağlayan bir sistem olup, sadece bankaların yararlanabileceği kapalı bir sistemdir. Hukuken banka sıfatını taşımayan bir hamilin, elindeki çeki muhatabına takas odası aracılığı ile ibraz edebilme şansı yoktur⁷⁸. Hamilin, çekin muhatabı olan bankaya karşı takasa konu olabilecek bir borcunun bulunması da bu sonucu değiştirmeyecektir.

Türk Ticaret Kanunu'nun çeklere ilişkin kısmında geçen banka kavramı, Bankacılık Kanunu'na tabi olan kuruluşları kapsamaktadır (TTK m. 815). Bankacılık Kanunu uyarınca ise banka, mevduat bankaları, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarını⁷⁹ ifade eder (BankK m. 3).

Çeki ödeme için ibraz eden bankaların Çek Takas Sistemi'nden yararlanabilmeleri için Sistem'e üye olmaları gerekir. Her ne kadar mevcut düzenlemeler bankaların Sistem'e üyeliğini zorunlu hale getirirse de herhangi bir nedenle üyeliği gerçekleşmemiş bir banka bu olanaktan yararlanamayacaktır.

2. Çekin Muhatap Bankanın Farklı Bir Şubesine İbraz Edilmesi Halinde Ödeme Yapan Şubenin Bedeli Tahsil İçin Takas Odasına Başvuramaması

Hukukumuzda banka şubelerinin tüzel kişilikleri olmadığından, banka şubelerinin hukuki işlemlere taraf olma ehliyetinden söz edilemez. Bu nedenle, çekte muhatap, çek hesabının bulunduğu banka şubesi değil, bizatihi banka tüzel kişiliğidir. Banka şubeleri, banka ticari işletmesinin hukuki bütünlüğü içerisinde yer alan ekonomik birimlerdir. Muhatap banka tüzel kişiliği haiz, şubeler de banka tüzel kişiliğinin bir parçası olduğundan, hamil çeki, muhatap bankanın herhangi bir şubesine ödeme için ibraz edebilir. Bu durumda ilgili şube, çek hesabının bulunduğu şubeden provizyon sorgulayarak hesap durumuna göre çeki öder yahut karşılıksızdır işlemi yapar. İşte bu noktada, çek hesabının bulunduğu şube dışındaki bir şube tarafından çekin ödenmesi halinde, ödeme yapan şubenin ödediği çek bedelini nasıl tahsil edeceği sorusu gündeme gelir. Dikkat çekmek isteriz ki, bu ihtimalde çek muhatap dışındaki bir bankaya değil, muhatap bankaya, ancak çek

⁷⁵ Ayşegül Karabıyık, 'Alternatif Ödeme Aracı Olarak Elektronik Çek Sistemi (E-Çek) - 1', Muhasebe ve Finansman Dergisi (2008) (38) 83.

⁷⁶ Elektronik çeklerin de muhatap dışındaki bir bankaya tahsil için devredilmesinin mümkün olması gerektiği hakkında bkz. Baytemür (n 17) 219.

⁷⁷ Bu anlamda kurulacak yeni sistemin Çek Kanunu zamanından beri kullanılan sistem ile aynı olacağı yönünde bkz. Turanboy (n 70) 41.

⁷⁸ Reisoğlu (n 18) 217-218; Pulaşlı (n 10) § 34, N. 20; Coşkun (n 19) 687.

⁷⁹ Kalkınma ve yatırım bankalarının çek ilişkisinde muhatap olarak yer alıp alamayacakları öğretide tartışmalı konulardandır. Kalkınma ve yatırım bankalarının çekte muhatap olabilecekleri yönündeki görüşler için bkz. Bozer ve Göle (n 9) 258; Ömer Korkut, 'Pasif Çek Ehliyeti Bakımından Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Hukuki Durumu', Prof. Dr. Ali Naim İnan'a Armağan (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2009) 510; Sefer Oğuz, 'Muhatap Bankanın Çekten Doğan Hukuki Sorumlulukları', Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2022) 10 (2) 374. Krş. Naci Kinacioğlu, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım 1999) 263; Öztan (n 14) 1046; Reisoğlu (n 18) 51; Kendigelen ve Kırcı (n 47) N. 621. Bu yönde ayrıca bkz. Ünal Tekinalp, *Banka Hukukunun Esasları* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2009) 14.

hesabının bulunduğu şubesi dışındaki bir şubesine ibraz edilmektedir. Öğretide bu ihtimalde, ödeme yapan şubenin ödediği çeki, Takas Odası aracılığı ile hesabın bulunduğu şubeye ibraz edeceğine ilişkin görüş ileri sürülmüştür⁸⁰. Görüşe dayanak olarak Yargıtay 12. Hukuk Dairesi'nin 31.10.2016 tarihli ve 5603/22580 sayılı Karar'ı gösterilmiştir. Karar'ın konuya ilişkin kısmı şu şekildedir;

“Aynı Kanun’un (TTK) 798. maddesine göre, çekin bir takas odasına ibrazı, ödeme için ibraz yerine geçer. ... Merkezi Yönetmeliğinin 14/B maddesinin ikinci fıkrasında; “Elektronik ortamda işlem yapan takas odalarında, bankalarca, muhatap bankalara fiziken ibraz edilmeyen çekler için birbirlerine vekalet vererek hesaben tesviye edilmek amacıyla işlem yapacak bankalar, ... Merkezi Yönetim Kurulu’nca hazırlanan protokolü imzalamak suretiyle bu faaliyetlere katılabilirler” hükmü yer almaktadır.

Somut olayda, takip dayanağı çekin muhatabının Türkiye ... Bankası’nın ... Şubesi olduğu, çekin muhatap banka şubesi yerine, Türkiye ... Şubesi’ne ibraz edildiği, ibraz işleminin muhatap banka dışında bir başka bankaya vekaleten yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, takip dayanağı çeki ilişkin ibraz işlemi usulünce yapılmış olup, takip yapan bankanın yetkili hamil olduğunun kabulü gerekir⁸¹”.

Öncelikle, Karar’da yer alan *muhatap banka şubesi* ifadesinin tüzel kişilik teorisi⁸² bakımından isabetli olmadığını belirtmek isteriz. İsbetli olmayan bu ifade tercihi, mevzuatımızda da kendisini göstermektedir. Türk Ticaret Kanunu’nun çekin cirosuna ilişkin 789. maddesinin IV. fıkrası;

“Muhatap lehindeki ciro yalnız makbuz hükmündedir; meğerki, muhatabın birden fazla şubesi olup da, ciro, muhatap şubeden başka bir şube üzerine yazılmış bulunsun.”

şeklinde⁸³. Öte yandan, Çek Takas Yönetmeliği’nin “Amaç” başlıklı 1. maddesi ise,

“Bu Yönetmeliğin amacı, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben ödenmesinin sağlanmasına ilişkin kurulacak sisteme, sistem faaliyetlerine ve çek takas ve mutabakatına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

olarak kaleme alınmıştır. Her iki düzenleme birlikte okunduğunda, çekte muhatabın banka şubesi olduğu, Çek Takas Sistemi’nin de şubeler arası ödemeye yönelik bir sistem olarak anlaşılması olasıdır. Oysa, muhatabın banka tüzel kişiliği olması böyle bir yorumun yapılmasını engellemektedir. Yönetmelik’te yer alan *banka şubeleri* arasında hesaben ödenmesi ifadesinin, *farklı bankaların şubeleri* şeklinde anlaşılması gerekir.

Yargıtay Kararı’nın yayınlanan metninde muhatabın ve çekin ödeme için hangi bankaya ibraz edildiği olduğu açık bir biçimde anlaşılmamaktadır. Ancak Karar’da yer alan *“ibraz işleminin muhatap banka dışında bir başka bankaya vekaleten yapılmış olduğu”* ifadesi, çekin muhatap banka yerine başka bir bankaya ibraz edilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Karar’ın muhatap bankanın farklı bir şubesine tahsil için verilen bir çeki dair olmadığı anlaşılmaktadır.

Çek Takas Sistemi’ne ilişkin düzenlemelerin bütünü incelendiğinde, Sistem’in muhatap dışındaki bankaların, hamili oldukları çekleri, muhatap bankaya ibraz etmek için kurulduğu tereddüte yer bırakmayacak bir şekilde anlaşılmaktadır. Çekin, muhatap bankanın, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubesinden farklı bir şubesine ibraz edilmesi hukuken muhataba ibraz niteliğindedir. Dolayısıyla, hesabın bulunmadığı şubenin ödeme yapması halinde ödenen bedel, hesabın bulunduğu şubeden banka tüzel kişiliği kapsamındaki muhasebe işlemleri doğrultusunda tahsil edilmeli; Çek Takas Sistemi’nin bu amaçla kullanılması mümkün olmamalıdır⁸⁴.

⁸⁰ “... çekin, muhatap dışında (genellikle hamilin sürekli ilişkide bulunduğu) bir bankaya tahsil (ya da temlik) amacıyla tevdi edilmesi hâlinde bu banka, çeki ödenmek üzere doğrudan muhatap bankaya değil, kural olarak bir takas odasına ibraz edecektir. Aynı durum muhatap bankanın farklı bir şubesine tahsil için verilen çek açısından da geçerlidir.” Kendigelen (n 1) 282.

⁸¹ karararama.yargitay.gov.tr - Erişim Tarihi: 18.11.2024.

⁸² Bu konuda bkz. Bozer ve Göle (n 9) 374-375.

⁸³ Hükme yönelik eleştiriler için bkz. Bozer ve Göle (n 9) 374-375.

⁸⁴ Kendigelen, yukarıda belirtilen (dn. 80) görüşü ileri sürdükten sonra eserinin ilerleyen sayfalarında “Böylece muhatap dışındaki bankalar, takas odalarında temsil edilen bankaların hesapları üzerine keşide edilen çekleri, hesaben ödenmesini sağlamak üzere elektronik ortamda ibraz edebileceklerdir.” şeklinde bir açıklamaya da yer vererek, Takas Odası’na başvurunun muhatap dışındaki bankalar tarafından yapılacağını da belirtmiştir. Bkz. Kendigelen (n 1) 285.

C. BANKA ÇEKLERİNE İLİŞKİN DURUM

Çek Takas Sistemi'nin uygulama alanına ilişkin özellik arz eden durumlardan birisi de banka çekleridir. Ödeme için ibraz edilecek çekin, banka çeki niteliği taşıdığı durumlarda Çek Takas Sistemi'nin hangi koşulların varlığı halinde kullanılabileceğinin tespiti gereklidir.

1. Banka Çeki Kavramı

Çek aracılığı ile kambiyo taahhüdünde bulunabilme ehliyeti, aktif çek ehliyeti olarak adlandırılır⁸⁵. Türk Ticaret Kanunu, sözleşme ile borçlanmaya ehil olan kişilerin kambiyo senedi (ve dolayısıyla çek) aracılığı ile de borçlanma ehliyetine sahip olduğunu düzenlemektedir (TTK m. 670). Buradan hareketle, gerçek kişiler yanında tüzel kişilerin de çek ile borç altına girebilmelerinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Gerçek kişiler için çek düzenleyebilme ehliyeti ergin olmak, kısıtlı olmamak ve ayırt etme gücüne sahip bulunmak (TMK m. 10); tüzel kişiler için ise kanun ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmak ile kazanılacaktır (TMK m. 49). Hukukumuzda bankaların sadece anonim şirket olarak kurulabilmesi öngörülmüştür (BankK m. 7/I-a). Anonim şirketler tüzel kişiliği haiz olduğundan, bankaların da çek ile borçlanmaları gündeme gelebilir. İşte muhatabının yanında düzenleyenin de banka olduğu çekler banka çekleri olarak adlandırılmaktadır.

Banka çekleri iki şekilde düzenlenebilir. İlki, bir bankanın başka bir banka nezdinde çek hesabı açarak çek düzenlemesidir. Bu ihtimalde düzenlenen çeklerde düzenleyen ve muhatap farklı tüzel kişiler olarak karşımıza çıkar. Böylesi çeklerin karşılıksız kalması halinde başvuru borçlusu sıfatıyla müracaat edilecek düzenleyenin bir banka olması, söz konusu çekleri güvenli ve uygulamada tercih edilen çekler haline getirmektedir⁸⁶. İkinci tür banka çekleri ise, düzenleyenin ve muhatabın aynı banka olduğu çeklerdir. Bu tür çekler, keşideci çekleri⁸⁷ olarak da adlandırılmaktadır. Keşideci çekleri, bankanın kendisine ait bir borcunu ödemek uğruna düzenlenebi-

leceği gibi⁸⁸; mevduat sahibinin muhatap banka ile çek anlaşmasının mevcut olmadığı halde, mevduatından ya da muhatap bankaya yatırdığı para üzerinden üçüncü bir kişiye çek ile ödeme yapmak istediği durumlarda, bu isteği yerine getirmek üzere de düzenlenebilir⁸⁹.

2. Banka Çeklerinin Hukuki Niteliği

Bankalar tarafından başka bir banka nezdinde çek hesabı açılmak suretiyle düzenlenen, düzenleyeni ve muhatabı farklı bankalar olan çekler hukuken geçerli çekler olarak kabul edilmektedir⁹⁰. Keşideci çeki olarak adlandırılan, düzenleyeni ve muhatabı aynı banka olan çeklerin hukuki niteliği ise öğretide tartışmalıdır. Bir görüş, bu çekleri de geçerli kabul ederken⁹¹, bizim de katıldığımız diğer görüş ise bir çekin düzenleyenin ve muhatabının aynı tüzel kişi olması, bir tüzel kişinin kendisiyle çek anlaşması yapması⁹² veya kendi nezdinde karşılık bulundurmasının imkansızlığı, kanun koyucunun çekte muhatabı kambiyo ilişkisi dışında tutma iradesi ve para politikası⁹³ gibi nedenlerle keşideci çeklerini hukuken geçerli bir çek türü olarak kabul etmemektedir⁹⁴. Çekin hukuki niteliğinin çifte yetki veren bir havale oluşu ve havale ilişkisinde de üç tarafın bulunma zorunluluğu bu görüşü destekler niteliktedir⁹⁵.

3. Banka Çeklerinin Tahsili İçin Takas Odasına Başvuru

Çek Takas Sistemi, muhatabından başka bankaların elinde bulunan çeklerin hızlı ve güvenilir bir şekilde ödenmesine yönelik bir sistem olduğundan düzenleyeni ve muhatabı aynı banka olan çeklerin (keşideci çeki) ödenmesi için Sistemden yararlanılabileceği açıktır.

⁸⁵ Kendigelen (n 1) 55-56.

⁸⁶ Kendigelen (n 1) 496.

⁸⁷ Ömer Teoman, 'Banka Çekleri Hukuken Çek Midir?', Tüm Makalelerim I-II (2. Baskı, On İki Levha Yayınları 2012) 872; Kendigelen (n 1) 497.

⁸⁸ Teoman (n 87) 873.

⁸⁹ Bozer ve Göle (n 9) 521; Poroy ve Tekinalp (n 56) N. 491; Teoman (n 87) 872.

⁹⁰ Kendigelen (n 1) 496.

⁹¹ Poroy ve Tekinalp (n 56) N. 491; Öztan (n 14) 1139; Reisoğlu (n 18) 157-158; Ersin Çamoğlu, *Kıymetli Evrak Hukukunun Temel İlkeleri* (1. Baskı, Vedat Kitapçılık 2020) N. 289; Bilgili ve Demirkapı (n 9) 178.

⁹² Bu durumun imkansızlığı hakkında bkz. Teoman (n 87) 876.

⁹³ Teoman (n 87) 875.

⁹⁴ Bozer ve Göle (n 9) 521-522; Kendigelen (n 1) 497-498.

⁹⁵ Teoman (n 87) 877.

Banka çeklerinin diğer türü olan düzenleyenin bir banka, muhatabın ise başka bir banka olduğu çeklerin geçerliliği tartışmasıdır. Ancak, bu çeklerin Takas Odası'na ibrazı noktasında ikili bir ayrıma gidildiği gözlemlenmektedir. Çek Takas Yönetmeliği uyarınca, bir katılımcının diğer bir katılımcı lehine düzenlediği çekler, Takas Odası'na ibraz edilemez (Takas Yönetmeliği m. 12/XI). Bu hükümde, çeklerin hamiline yazılı olarak düzenlenebilmesinin göz ardı edildiği izlenimi doğmaktadır. Gerçekten, düzenleyen banka, başka bir banka lehine düzenleyeceği çeki lehtar hanesini boş bırakarak hamiline yazılı çek şeklinde düzenlerse söz konusu çek için Takas Odası'na başvurulmasının önünde bir engel olmadığının kabul edilmesi gerekir.

Çek Takas Yönetmeliği, bir katılımcının diğer bir katılımcı lehine düzenlediği çeklerin Takas Odası'na ibrazını engellemektedir. Bununla birlikte, düzenleyeni banka olmakla birlikte, lehtar banka dışında gerçek veya tüzel kişi olan bir çekin - çek hesabının düzenleyen dışındaki bir banka nezdinde bulunması koşuluyla - Takas Odası'na ibrazı ise mümkündür⁹⁶.

SONUÇ

Çeklerde muhatap bir banka olmak zorundadır. Tüm kambiyo senetleri gibi çek de bir ibraz senedi olup, bedelinin tahsil edilebilmesi ibrazına bağlıdır. Ödeme için ibrazın, ibraz süresi içinde muhataba yapılması gerekir. Çek, üzerinde gösterilen ödeme yerinde, çek hesabının bulunduğu banka şubesinin bulunduğu yerde yahut muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödeme için ibraz edilebilir. Lâkin, uygulamada çek hamilleri çeki muhataba ibraz etmek yerine kendi çalıştıkları - muhatap dışındaki - bankalara da ibraz edebilmektedir. Muhatap dışında çeki alan bankalar ise çeki muhatabına ibraz ederek bedelini tahsil etmektedir. İşte, bankalar arasında birbirlerine ait çeklerin ödeme için ibrazını kolaylaştırmak ve bedel tahsilini güvenli hale getirmek amacıyla tamamen elektronik ortamda işleyen Çek Takas Sistemi oluşturulmuş, bu Sistem kapsamında anılan çeklerin Takas Odası'na ibraz edilerek tahsilleri olanaklı kılınmıştır.

Çek Takas Sistemi'nin bugün için işlevi, muhatap dışındaki bankaların hamili oldukları çeki, muhataba hızlı ve güvenli bir şekilde ödeme için ibraz etmek ve çek bedelini tahsil etmek olmakla beraber, çok da uzak olmayan bir gelecekte yasalaşması gündeme gelebilecek olan Elektronik Çek ve Bono Kanunu ile kurulacak Elektronik Çek ve Bono Sistemi'nin oluşturulması ve kullanılması noktasında Çek Takas Sistemi'ndeki deneyim ve birikimden de yararlanılacaktır.

Çek Takas Sistemi katılımcı sıfatı taşıyan bankalara özgülenmiş kapalı bir sistem olduğundan, çekin banka dışındaki bir hamil tarafından Takas Odası'na ibrazı gündeme gelemeyecektir.

Çek Takas Sistemi'nden yararlanılabilmesi için ibrazın muhatap dışındaki bir banka tarafından yapılması gerekir. Dolayısıyla, çekin tüzel kişilik teorisi kapsamında muhatabın çekle işleyen hesabın bulunduğu şubeden farklı bir şubesine ibraz edilmesi halinde ödemeyi yapan şube, ödediği bedeli, hesabın bulunduğu şubeden Takas Odası aracılığıyla talep edemez.

Banka çeklerinin ödenmesi noktasında Çek Takas Sistemi'nden yararlanıp yararlanılamayacağı banka çekinin türüne göre farklılık gösterir. Düzenleyeni ve muhatabı aynı banka olan çeklerin ödenmesinde Çek Takas Sistemi'ne başvurulamayacağı açıktır. Buna karşın, düzenleyeni ve muhatabı farklı bankalar olan banka çeklerinde ise tespit lehtarın kimliğine göre yapılacaktır. Söz konusu çeklerde lehtar bir başka katılımcı banka ise bu çekler için Takas Odası'na başvurulması Çek Takas Yönetmeliği'nce engellenmiştir (Çek Takas Yönetmeliği m. 12/XI). Lehtarın katılımcı banka olmadığı durumlarda ve bu kapsamda lehtarın adı belirtilmeyerek bir başka katılımcıya verilmek üzere hamiline yazılı çeklerin ödenmesi için ise Çek Takas Sistemi'nden yararlanılmasında bir engel yoktur.

⁹⁶ Hiçbir banka çekinin Takas Odası'na kabul edilmemesi gerektiği hakkında bkz. Teoman (n 87) 879.

KAYNAKÇA

- Aksoy ÖC, Türkiye’de Çek Takası ve Çek Takası Verileri Işığında Çek Kullanımının İncelenmesi (1. Baskı, T.C. Merkez Bankası Uzmanlık Tezi 2016).
- Bahtiyar M, Taşdelen N, Biçer L ve Hamamcıoğlu E, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1. Baskı, Beta Yayınları 2022).
- Baytemür D, *Elektronik Kambiyo Senetleri* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2021).
- Bilgili F ve Demirkapı E, *Kıymetli Evrak Hukuku* (11. Baskı, Dora Yayınları 2021).
- Bohm N and Lang J, ‘How to Abolish the Cheque Clearing System but Keep and Improve Cheques’, *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review* (2011) (8) 107-110.
- Bozer A ve Göle C, *Kıymetli Evrak Hukuku* (10. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2024).
- Can M, *Kıymetli Evrak Hukuku* (3. Baskı, İmaj Yayıncılık 2015).
- Can O, Çakır A, ‘Kıymetli Evrakta İş ve Tatil Günleri’, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2024) 15 (1) 174-183.
- Cannon JG, *Clearing Houses - Their History, Methods and Administration* (1. Baskı, D. Appleton and Company 1900).
- Coşkun M, *Kıymetli Evrak Hukuku, Bono - Poliçe - Çek* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022).
- Çamoğlu E, *Kıymetli Evrak Hukukunun Temel İlkeleri* (1. Baskı, Vedat Kitapçılık 2020).
- Demirci S, ‘Türk Hukukunda Elektronik Çeke Doğru, Dünyü ve Bugünüyle Çek’, *Ankara Barosu Dergisi* (2020) (3) 3-47.
- Eriş G, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak, Poliçe - Bono - Çek - Makbuz Senedi - Varant* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2016).
- Eren E, *Türk Hukukunda Merkezi Takas Kuruluşları - Merkezi Karşı Taraf Uygulaması ve Tezgâh Üstü Türev Araçların Merkezi Takası* (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2019).
- Ertunç A, ‘Karşılıksız Çek Yaprağı Başına Bankanın Ödeme Yükümlülüğü’, *İstanbul Barosu Dergisi* (2008) 82 (5) 2377-2387.
- Felsenfeld C and Bilali G, ‘The Check Clearing for the 21st Century Act - A Wrong Turn in the Road to Improvement of the U.S. Payments System’ *Nebraska Law Review* (2006) 85 (52) 52-120.
- İmregün O, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1. Baskı, Filiz Kitabevi 1998).
- Karabıyık A, ‘Alternatif Ödeme Aracı Olarak Elektronik Çek Sistemi (E-Çek) - 1’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (2008) (38) 80-94.
- Karayalçın Y, *Ticaret Hukuku III - Ticari Senetler / Kambiyo Senetleri* (4. Baskı, Sevinç Matbaası 1970).
- Kendigelen A, *Çek Hukuku* (6. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021).
- Kendigelen A ve Kırca İ, *Kıymetli Evrak Hukuku* (6. Baskı, On İki Levha Yayınları 2022).
- Kınacıoğlu N, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım 1999).
- Korkut Ö, ‘Pasif Çek Ehliyeti Bakımından Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Hukuki Durumu’, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2009) 501-510.
- Matthews PW, *The Bankers’ Clearing House - What it is and what it Does* (1st Edition, Sir I. Pitman & Sons Limited 1921).
- Narbay Ş, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Baskı, Beta Yayınları 1999).
- Nevin E and Davis EW, *The London Clearing Banks* (1st Edition, Elek Books 1970).
- Oğuz S, ‘Muhatap Bankanın Çekten Doğan Hukuki Sorumlulukları’, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2022) 10 (2) 371-393.
- Özcan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (25. Baskı, Yetkin Yayınları 2021).
- Özcan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2. Baskı, Turhan Kitabevi 1997).
- Özdamar M, ‘Çek Kanununda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir Değerlendirme’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2002) 6 (2) 101-154.
- Özdamar M, Göktürk K, Can MÇ ve Kaşak E, *Kıymetli Evrak Hukuku* (3. Baskı, Adalet Yayınevi 2022).
- Özkorkut K, ‘Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri’, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* (1997) 19 (2) 43-61.
- Poroy R ve Tekinalp Ü, *Kıymetli Evrak Hukuku* (24. Baskı, Vedat Kitapçılık 2021).
- Pulaşlı H, *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları* (10. Baskı, Adalet Yayınevi 2023).
- Reisoğlu S, *Çek Hukuku* (1. Baskı, 2011).
- Silva VG, Ramalho EA, Vieira CR, ‘The Use of Cheques in the European Union: A Cross-Country Analysis’, *Open Econ Review* (2017) (28) 581-602.
- Songur D, ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Ticaret Hukuku ve Uygulamasına Genel Bakış’, *Hukuk*

- ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2018) 413-432.
- Şenocak K, 'Kambiyo Senetlerinde Vadeden Sonra Yapılan Ciro - Gecikmiş Ciro', *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* (2023) 34 (4) 787-831.
- Tekinalp Ü, *Banka Hukukunun Esasları* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2009).
- Teoman Ö, 'Banka Çekleri Hukuken Çek Midir?', *Tüm Makalelerim I-II* (2. Baskı, On İki Levha Yayınları 2012) 871-879.
- Tevetoğlu M, 'Elektronik Bono ve Çek Kanunu Teklifi ile Yapılması Planlanan Düzenlemelere Dair Düşünceler', *Bilişim Hukuku Dergisi* (2021) 3 (1) 31-75.
- Turanboy A, 'Elektronik Ödeme Sistemlerinden Elektronik Çek', Prof. Dr. Zühtü Aytaç'a Armağan (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2022) 31-60.
- Ülgen H, Helvacı M, Kaya A ve Nomer Ertan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (14. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021).

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan etmektedir. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi (TFM) hiçbir sorumluluğu kabul etmemektedir. Sorumluluk, çalışmanın yazarına aittir.

Katkı Oranı Beyanı: Söz konusu çalışmanın hazırlanması ve yazımı aşamasında yazarın katkı oranı %100'dür.

Varsa Destek ve Teşekkür Beyanı: Yoktur.

Çatışma Beyanı: Yoktur.

Ethics Statement: The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, TFM does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Contributions Statement: Author has contributed %100 into preparing and writing this study.

Statement for Support and Appreciation If Any: None.

Statement for Conflict of Interest: None.